

הַלְבוּת תְּפִלָּה סִימָן קָלָב

ביאורים ומוספים

(סי' שעו ס"ד בנקודת הכסף) שאין אימרים קדיש לפני הקבורה [כגון בשבת, שאין ליתום דין 'אונן'], ולא כדעת הט"ז שם (ס"ק ד) שבשבת שלפני הקבורה אימרים קדיש. ובחכמת אדם (כלל קצא סי"ב) פסק כדעת הט"ז, וביאר טעמו שיש כמה דינים עד הגיהנום, כמבואר בוזהר. וכעין זה ביאר בשו"ת אגרות משה (יו"ד ח"ג סי' קט) בדעת הט"ז, שהקדיש מועיל שלא ידונו את הנפטר בין גיהנום. ולמעשה, כתב המשנ"ב לעיל (סי' עא ס"ק ז) בשם הפמ"ג, שבעיד הבן 'אונן' ואחרים מהעסקים בקבורה, מותר לו לילך לבית הכנסת לומר קדיש, וכל שכן בשבת ויום טוב, אלא שאינו דוחה אבליים אחרים, וכן פסק בשו"ת אגרות משה (שם) שטוב שיאמר היתום קדיש, ובספר גשר החיים (ח"א פ"ל אות ט ס"ק ב) כתב שכן הוא המנהג לומר קדיש בשבת קודם הקבורה אלא שאינו דוחה קדיש של אחרים, וכן כתב בשו"ת ציץ אליעזר (חיי"ג סי' מז) שכן הוא המנהג בירושלים.

[ביה"ל שם]

באפילו בשנה ראשונה⁽¹⁶⁾.

(16) ואף אם התאחר יום הקבורה כמה ימים אחרי יום המיתה, כתב במשנ"ב לקמן (סי' תקסח ס"ק מד), שבשאר שנים קובעים את יום היארצייט לפי יום המיתה. אמנם, לענין קביעות יום היארצייט בשנה הראשונה, כתב (שם) שנחלקו אחרונים אם נקבע יום זה לפי יום הקבורה או לפי יום המיתה.

[ביה"ל שם]

יום הפסקה, נראה מהלבוש דמויין מיום הקבורה, אף אם יש ימים רבים בין מיתה לקבורה אין מונין אלא מיום המיתה⁽¹⁷⁾.

(17) בהוצאות הראשונות של המשנ"ב היתה הגירסא: 'מיום הקבורה', והדבר תמוה, שהרי כתב שלעולם מונים את יום ההפסקה מיום הקבורה. ובשו"ת אגרות משה (יו"ד ח"ד סי' סא אות יט) גרס: 'ואף אם יש ימים רבים וכו' אין מונין אלא מיום הקבורה', והחידוש הוא, שאף שיתכן שאנשים הזוכרים את יום המיתה יחשבו שאומר קדיש יותר מי"א חודש, ומחזיק את אביו לרשע, אין לחוש לזה, וכן גרס בספר שו"ת הלכות (סי"ד). וראה בספר בירור הלכה (תניינא), שגירסת בני המחבר היתה 'מיום המיתה'.

[ביה"ל שם]

ח"ש קדם תאריך⁽¹⁸⁾.

(18) ולענין תפילה לאחר י"א חודש, כתב הרמ"א (יו"ד סי' שעו ס"ד) שאין להתפלל, ובמטה אפרים (דיני קדיש יתום שער ד ס"ב) כתב שרשאי האבל להתפלל אף לאחר י"א חודש. ובשו"ת שבט הלוי (יו"ד ח"ג סי' קסה) כתב, שהרוצה להתפלל לפרקים לפני העמוד לאחר י"א חודש, נראה שרשאי אף לדעת הרמ"א, אלא שאסור להראות שעושה כן מפני הנפטר.

[ביה"ל שם]

צריך לומר קדיש רק עד ששה ימים בטבת ועד בכלל⁽¹⁹⁾ וכו', כן-שבעה גדול שהולך בשבת בבית-הקנס⁽²⁰⁾.

(19) והטעם שפוסק יום אחד קודם, כתב בשו"ת כנסת יחזקאל (סוף יו"ד ד"ה ביום הפסקה) שיום אחד בחודש חשוב כחודש, ואם יאמר אז קדיש, נחשב כאילו אמר י"ב חודש, לכן פוסק יום אחד קודם. ועוד, שכתבו בספרי קבלה שיש רשעים שנדונים בכל יום, ויש שנדונים פעם בחודש, ולכן אם יאמר קדיש אפילו יום אחד בחודש, יאמרו שמחזיק את אביו לרשע שנדון פעם בחודש.

(20) אולם בחול, כתב השו"ע (יו"ד סי' שצג ס"ג) שאין האבל יוצא לבית הכנסת.

[משנ"ב ס"ק ה]

דכיון דהעולם מתקיים על זה, צריך לנהר מקלול פנה⁽¹⁰⁾.

(10) וכן אם מחזירים את ספר התורה להיכל, והוא עדיין באמצע יובא לציון [לנהוגים שמחזירים את ספר התורה להיכל אחר יובא לציון], כתב בשו"ת שבט הלוי (ח"ג סי' טו אות ב) שלא יפסיק בשביל לומר את הפסוקים [שנוהגים לומר בעת שמלווים את ספר התורה להיכל], שאמירת פסוקים אלו אינה אלא מנהג, ואילו אמירת יובא לציון היא מדינא.

[משנ"ב שם]

אם לא בשעת הדקדוק⁽¹¹⁾.

(11) ולעיל (סי' נה ס"ק יד) כתב שצריך לשמוע הקדישים עד 'עלינו'. וכן לענין הליצת הפילין, מבואר לעיל (סי' כה ס"ק נו) שיש להישאר מעוטר בתפילין עד אחר קדיש שלם שאחר יובא לציון, ובמקומות שנוהגים לומר קדיש יתום בכל יום אחר 'עלינו', טוב שלא לחלוץ עד אחר קדיש יתום, וכתב הגר"ח קניבסקי (ארחות יושר עמ' לח) שירגיל האדם את עצמו להישאר בבית הכנסת עד גמר כל התפילה והקדישים, אלא אם כן צריך לצאת באקראי ומסיבה נחוצה.

[משנ"ב ס"ק ז]

אחר כל השלש תפלות⁽¹²⁾.

(12) והנהוג לומר 'עלינו' סמוך ליובא לציון, ומתפלל בציבור שנוהגים לאומרו בסוף התפילה, או להיפך, דעת הגר"ח אויערבך והגר"ח קניבסקי (אשי ישראל פכ"ו סט"ו והע' מג) שינהג כמנהג הציבור שבו הוא מתפלל. והוסיף הגר"ח אויערבך (שם) שמי שטעה ולא נהג כמנהג הציבור, אלא אמר 'עלינו' סמוך ליובא לציון, כפי שרגיל לנהוג, אין צריך להפסיק באמצע 'אין כאלוקינו' לומר 'עלינו' שנית עם הציבור.

[משנ"ב ס"ק ט]

וצריך לברך⁽¹³⁾, שלא יהיה נראה ככופר ח"ו⁽¹⁴⁾.

(13) ואף שמבואר בשו"ע לעיל (סי' קיג ס"ג) שאין לכרוע אלא במקומות שתיקנו חכמים, ביאר המשנ"ב שם (ס"ק ט), שכל זה בהודאות, שדרך שבח והילול הן, ואין שייך בהן השתחויה, אבל ב'ואנחנו כורעים ומשתחווים' שעל עצמו הוא אומר, יכול הוא לכרוע.

ובענין אופן הכריעה, כתב הבאר היטב (ס"ק ד) בשם האר"י ז"ל, שיש לכרוע ולהשתחוות השתחויה גדולה. ובספר יסוד ישרוש העבודה (שער ה"ה) כתב, שב'ואנחנו כורעים' יכרע כריעה גדולה בברכיו, ובזמשתחווים ומודים' צריך השתחויה גדולה. מאידך, דעת הבן איש חי (שנה א פ' כי תשא אות יח) ובשו"ת תורה לשמה סי' מוח) שדי בהרכנת הראש וקצת מן הגוף, ונחשב זה ככריעה השתחויה.

(14) מקור דבריו במג"א (ס"ק ב), וציון לספר עמק הברכה, ושם (פסוקי דזמרה אות כה) כתב, שאם אינו כירע עמהם הרי הוא מוחזק שקרן ומעיד עדות שקר בעצמו, שהרי אינו מקיים את מה שאומר. ואם הוא בבית הכנסת בשעה שהציבור אומרים 'עלינו', כתב לעיל (סי' סה ס"ק ט) שיאמר עמו. אבל אם עומד בפסוקי דזמרה, וכל שכן בקריאת שמע וברכותיה, כתב בשו"ת מנחת יצחק (ח"ט סי' ח) שלא יאמר עמהם.

[ביה"ל קנטוס "מאמר קדישין"]

משום דקרי דנים של גיהנם מתחיל מקתימת הגולל⁽¹⁵⁾.

(15) ומטעם זה שדין הגיהנום מתחיל מסתימת הגולל, כתב הש"ך

יום א' ר' סיון תשע"ז

הלכות תפלה סימן קלב

יד באר הגולה

ג רב עמרם גאון

ואין לאמר בקול רם (בית יוסף סימן נט): **ב** אסור לאדם (ה) לצאת מבית הכנסת קדם (ו) קדשה דסדרא: הגה ואומרים אחר סיום התפלה (ג) [ג] (ז) 'עלינו לשבח' מעמד וכל-כו). וזוהר לאמר (ח) בכונה. וכשמגיע אל 'אל לא יושע' יפסיק מעט קדם שיאמר (ד) (ט) 'ואנחנו כורעים' וכו' (טו). ואומרים (ה) [ה] (י) קדיש תום אחר 'עלינו'. ואפלו אין

שערי תשובה

דמאבודקתם נראה שגם פסוק ה' ימלך י"ל בלחש, עין שם: [ג] עלינו. עבחי"ט. ומ"ש בשם גוף רננים, קרב כבד"י שבגידו כפר זה כח"י ממש ממז"ה ולא מצא בו שיאמר וזל ען וכן נוהגין לומר 'על כן': [ה] קדיש. עבחי"ט. ועין בשו"ת נ"ב מ"ת סימן ח במי ששכרוהו לומר קדיש בשביל איש ואשה קרובים, יאחד צ"ל קדיש בשביל בנו הבחור שמת, יש לזה שאומרו בשביל האיש והאשה ב' חלקים וזהו שאומר בשביל בנו חלק אחד, עין שם. וע"ש שהסן דינו כחושב אעפ"י שהנה משקר למשרת בעיר ומת שם; וגם מבאר שא"ל שהבא בשכרו לו יש יתרון נגד האומר בחנם; וגם מבאר שם דאף שהסן לא תהי' בן עשרים אין זה מקור מחו ואין לחלק בכך כלל מה שאינו בר ענשין; וגם באר שאין חלוק בין מי שהנה לו אב או אם כאן בעיר ומחו, אם שהנה דיתם קבוע בעיר אחרת ומחו והסן הוא יושב מן העיר הזאת, דתירוהו כי תדיניניחו ויש לטניהם לחלק בשנה הקדישים, אעפ"י שהאב ואם שלו לא היו תושבים כאן, חשוב תושב כמו חברו; ואף שב"י בסוף הלכות אבלות בשם פה"י טריוש לא כ"כ, מ"מ לא נהגו כדבריו, רק במדינות אלו נמשכים אחר המנהגים והלבוש, עין שם. וע"ש שכתב שכתבמה שאין נוהגין לחלק יותר למי שאומר על אב ואם, ולא כמ"ש המג"א בשם מהר"ן (וכן הוא מבאר כאן בבחי"ט בשם הכני"י). ומ"מ לענין הפ דנא ששכרו לזה שיאמר על איש ואשה, שפיר יש לזה יתרון נגד האומר שאומר על קרוב אחר, עין שם, ועין בשם יעקב סימן ז. ועין בשבית"יעקב ח"ב סימן צג שאם אין לו בן רק בת לא תאמר קדיש רק בביתה; ואם אביו חי ורוצה לומר קדיש בכמהו במקום שידע שהמנהג לומר על קרובים, יש לעשות פשר כמ"ש הרמ"א. ושם סימן ער כתב לענין קדיש שלפני עמו וקני' יהוא ורצה לומר קדיש אחריו ואמו מותר, בטלה דעתה. ויש שפ"ל יש להם אב ואם ואחד אבל, ולאחר י"ב חדש פסק שיאמרו בזה אח"י. כיון שכל הב"ב אומרים אין קפידא. ובקט"ס משהאפרים כח"י במנהגי קדיש יתום מבאר הדברים על אגניהם. ועין בשו"ת מעיל צדקה סימן י שחולק [על] המג"א בשם הגאון מו"ה מן ז"ל שצמצא ב' שיש להם אותיות שוות,

הוא"צ שהוא בשבת ישילו גונל, ע"ש. כשמטילין גונל ד' או ה' ויש בהן ב' שיש להן אותיות שווה כגון ת', והאחרים יש להן מנין הפסוקים, אז בטל הגונל וצריכים פלס להטיל גונל מחדש, ואין יכולים השנים לומר האחרים כבר הפסידו חלקם ושנינו נטיל גונל, אבל אם אחד יש לו ת' והאחרים שרין ויש

באור הלכה

ומהא' טעמא אינו קודם לדחות לארצות ולכן שלשים, כי אינם משתקרים כלום על-ידו, ודלאו הכי יש להם דין קדימה עלי. אין מונין השקעה והשלשים כי אם מיום קבוצתו, אף שעבר זמן רב בין מיתה לקבוצה. ואין מונין מיום המיתה ולא מיום שנודע לו, כמו שכתב הרמ"א ביוה"דעה סימן שנו ע"פ ד, משום דעקרי דעים של גיהנם מתחיל מסתימת הגולגולת¹⁴⁵. ונארצות מונין מיום המיתה, כמו שכתוב ביוה"דעה סימן תב ע"פ יב בהג"ה לענין הפעניות. ואין חלוק בין שהנה אצל מיתה או שהנה רק אצל הקבוצה, כמו שכתב הלבוש שם, ואפלו בשנה ראשונה¹⁴⁶. ויום הפסקה, נראה מהלבוש דמונין מיום הקבוצה, אף אם יש ימים רבים בין מיתה לקבוצה אין מונין אלא מיום המיתה¹⁴⁷. ואין אומרים מקצת היום ככלו לענין שבועה ושלשים, דאפלו בהפלת המנחה יש לו ענין זכות של שבועה ושלשים, כמו שכתבו האחרונים. פוסקין לומר קדיש חרש קדם הנארצות¹⁴⁸ ויום אחד קדם יום הנארצות בחדש שאחריו, דהנינו אם הנארצות שלו חל בו' שכתב, צריך לומר קדיש רק ע"י ששה ימים בטבת ועד בכלל¹⁴⁹. ואם השנה מעברת, מפסיקין שני חדשים קדם, דהדשים גרמו לפטר הדין מעליו, ומפסיקין ג"פ יום אחד קדם, כנ"ל. פן-שבעה גדול שהולך בשבת בבית הכנסת¹⁵⁰, אפלו אם עשה מנין בכיתו בהל, מפל מקום יש לו פל הקדישים ומדחה לכן שלשים ונארצות, וכל שכן לכן י"ב חדש, מפל הקדישים; והנינו קדישים של תפלה, אבל

פי פל נסחא יש לה יסוד [שם]: (ח) בכונה. ויש לומר 'עלינו' באימה ובראה, פי פל צבא השמים שומעים, והקדוש-ברוך-הוא עומד עם פמליא של מעלה וכלם עונים ואומרים "אשרי העם שפכה לו אשרי העם" כו' [מ"מ]: (ט) 'ואנחנו כורעים'. וצריך לברעם¹⁵¹, שלא יהנה נראה ככופר ח"י¹⁵²: (י) קדיש תום אחר 'עלינו'.

שער הציון

(ד) ז"ז: (ה) לבושי-שרד: (ו) בית-יוסף: (ז) וכן משמע בלבוש:

באר היטב

שכל שהוא בלשון תרגום אין לאמר ברבים, וסימנף הוא: שנים מקרא ואחד תרגום, וזה: (ג) עלינו לשבח. בכתבים כתב שיאמרוהו אחר כל תפלה מני תפלות, וכ"כ בכנה"ג ס' רלו, אבל בספ"י שתי ידות בשם תולעת-יעקב כתב שא"ל במנחה. ובחפז עלינו יאמר פסוק והנה ה' למלך וגו'. יאמר ומושב וקרו. יש לומר הוא אלהינו אין עוד, תשבי"ץ. ויש לומר עלינו באימה ובראה, פי כל צבא השמים שומעים והקב"ה עומד עם פמליא של מעלה וכלם עונים ואומרים אשרי העם שפכה לו אשרי העם שה' אלהיו. מט"מ. הא"י ז"ל הנה אומר ועל פן נקנה לך ברא"י, וכ"כ בספר כנף-רננים למהר"א אזולאי, יד אהרן: (ד) ואנחנו כורעים. ויכרע וישתתנה השתתנה גדולה, הא"י ז"ל, מ"א: (ה) קדיש תום. ספק שמת אביו או אמו יאמר קדיש כשאין אבל אחר שם, מהר"ל. בני-רננים יכולים לומר קדיש, אף שאר אבלים יאמרו ב' קדישים והם קדיש א', ואין חלוק אם הם מן האב או מן האם. ובתשובת קנט"ר וזקאל כתב דוקא בן-הסן אבל בן-הבת לא יאמר קדיש, וכ"ש לבת אן לה קדיש קלל בבח"כ, ודאם רוצים לעשות לה מנין, רשות ביהם, ע"ש סוף חלק י"ד. היא"צ יש לו כל הקדישים של אותו יום אפלי קדיש של פרקים ושל רות ושל שירי-השירים, רמ"ט ס' פ' וכ"פ מ"א. ובקנט"ר-זקאל שם כתב: כל מה דחייב בגוף תפלה קדיש וקדיש של שירי-השירים וכן פרקי נפשי ופרקים מגיע לי"א"צ. אבל מגלת קהלת ורות ושירי-השירים ישילו גונל, הואיל ואינם רק מנהג בעלמא הפה דומים לקדיש תהלים ושרי של יום וישילו גונל. וקדיש שאומרים בע"ש אחר מזמור שירי ליום השבת הוא לאבלים, אם לא שהיא"צ הוא סבבה של קבלת שבת, והכל לפי מנהג. ובקנט"ר-זקאל שם כתב דתיא"צ שהנה לו ביום ר' אין לו שום שיכור, רק האבלים עם

הוא"צ שהוא בשבת ישילו גונל, ע"ש. כשמטילין גונל ד' או ה' ויש בהן ב' שיש להן אותיות שווה כגון ת', והאחרים יש להן מנין הפסוקים, אז בטל הגונל וצריכים פלס להטיל גונל מחדש, ואין יכולים השנים לומר האחרים כבר הפסידו חלקם ושנינו נטיל גונל, אבל אם אחד יש לו ת' והאחרים שרין ויש

משנה ברורה

הקדש נאמרים דוקא ברבים, ופסוקי הקדשה שבתרגום נאמרים דוקא ביחוד, (ד) לפי שכל שהוא בלשון תרגום אין לומר אותה ברבים, ועל-כן קשאומרים קדשה דסדרא בעצבור, אומר כל יחיד בפני עצמו בלחש בתרגום של הקדשה, דאז לא מקרי בעצבור, (ה) וזהו מה שפ"ס הרמ"א שלא לאמר בקול רם. ואם מתפלל שלא בעצבור, יכול לומר גם התרגום בקול רם [שע"ת]: **ב** (ה) לצאת מבית-הכנסת וכו'. דכיון (ו) הדעולם מתקנים על זה, צריך לזהר מלזלול בזה¹⁵⁰. ולפי מה שבארנו לעיל דנכון להדר לאמרם בעצבור, (ז) ממילא צריך לזהר שלא לצאת מקדם אפלו אם ירצה לאמרם בפני עצמו, אם לא בשעת ההקדש: (י) קדשה דסדרא. הוא קדשת "יבא לציון": (ז) עלינו. מגן-אברהם כתב בשם הא"י שיאמרוהו אחר כל השלש תפלות¹⁵², וכן נוהגין במדינתנו, מלבד בכת"בנסיות גדולות שמתפללין תפלת מעריב סמוך למנחה (ועין לקמן סימן רלה) אין אומרים "עלינו" אחר גמר תפלת מנחה. ד"עלינו" שיאמרו אחר תפלת מעריב קאי גם אמנחה [מגן-נבורים בשם סדר-היום]. ויש פמה נסחאות ב"עלינו", והובא באלה רבה, ואין לשנות שום נסחא, פי פל נסחא יש לה יסוד [שם]: (ח) בכונה. ויש לומר 'עלינו' באימה ובראה, פי פל צבא השמים שומעים, והקדוש-ברוך-הוא עומד עם פמליא של מעלה וכלם עונים ואומרים "אשרי העם שפכה לו אשרי העם" כו' [מ"מ]: (ט) 'ואנחנו כורעים'. וצריך לברעם¹⁵¹, שלא יהנה נראה ככופר ח"י¹⁵²: (י) קדיש תום אחר 'עלינו'.

